

פרי הארץ

מאמר פי תשא (חלק ב')

נמסר מוצאי שבת קודש פרשת כי תשא.

א.

תמצית המאמר הקודם: הדבקות בבורא יתברך מונעת מתענוג האדם בעבודתו, תענוג הקרוי 'אהבה', ואין התענוג מושג ללא רגיעות הנפש. רגיעות זו אפשרית רק כאשר שלושת חלקי הנפש – הרצון, המחשבה והרגש – מאוזנים ומבוקרים, כל אחד ועבודתו בהתאם, לחיבור עם הקב"ה על ידי הכרת חוסר האונים ושפלות עצמו וגדלות הבורא. זהו תפקיד ה'ראה'. כך משיג רגיעות לנפש. יוצא כי ה'אהבה' וה'ראה' מביאים לדבקות האדם אל קונו.

במאמר זה נעסוק במצבים בהם התעלם האדם מעבודה זו ומהי הדרך בא הוא מובל אליה שוב.

ב.

ראשית כל מדגיש הפרי הארץ כי אדם שאינו מחובר לבורא בעבודה הנזכרת לעיל, היא הפנמת חוסר השליטה שלו, והעברת השליטה לבורא, הרי שאף אם הוא "מצטדק הרבה" ו"עושה מצוות חבילות-חבילות", אין לו חיבור לרוחניות, וכל כוחותיו שקועים עמוק בכוחות החומרי. ואף שלא בא לידי עבירה – אין זה אלא שלא הביאו לידי ניסיון כזה^א.

כלשונו הקדושה: "ולֹהִיּוֹת הָאָדָם מִצְטַדֵּק הַרְבֵּה, וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת חֲבִילוֹת-חֲבִילוֹת בְּלֹא הַתְּלַהּבוֹת וְשׁוֹם דְּבָקוֹת – לְהִבִּין פְּחִיתוֹתוֹ שְׂאִינוֹ יְכוֹל לַעֲמֹד בְּנִסְיוֹן. וְכָל כּוֹחוֹתָיו קוֹשָׁרִים בְּגִשְׁמִיִּים, וּמוֹכֵן וּמְזַמֵּן לַעֲבֹר עָלָיו כָּל דְּבָר רַע בְּהִגִּיעַ לְיָדוֹ – מִלְּבַד שֶׁהִנְסִיּוֹת לֹא הִגִּיעוּ לְיָדוֹ."

כפי שנהג רבי אשר לומר, כי יותר מהכרה בהשם יתברך וחיבור אליו – קשה היא ההכרה בחוסר האונים שלנו.

על כן, ממשיך הפרי הארץ במהלכו, מגיעה לידו ירידה ממדרגתו, המבהירה לו את אי-קיומו של חוסן נפשי להסתמך עליו, וכי הוא זקוק לעזרתו של הבורא בכל צעד ושעל.

וכלשון המאמר: "לֵכֵן לַפְעָמִים מְזַדְּמֵן לוֹ מַעֲשֵׂה רָשָׁע – בְּכַדֵּי שְׂיֵתָן לְבוֹ לְהִבִּין שְׂאִינוֹ שְׁלֵם עִם הַשֵּׁם, וַיִּתְלַהֵב לְתִשׁוּבָה וְלִהְשִׁיב אֶת כָּל כּוֹחוֹתָיו וְתַעֲנוּגָיו עַל הַשֵּׁם."

אין הכוונה שילך בכוונת מכוון ויעבור על איסורי תורה, אלא דבר זה מתבטא בהדרגה. ראשית, רואה זאת בחבירו, אחר כך עולה לראשו מחשבה מעין זה. ואם עדיין אינו משכיל להפנים את המסר, עוברים לשלב 'מתקדם' יותר.

ובכל זאת, מעשה הירידה אינו הנפילה. חוסר דבקות האדם בבוראו – הוא שהביאו לידי הידרדרותו ממדרגתו.

ג.

אחר ירידה זו, אל לו להתעצב ולהישבר, אלא עליו לבוא ל"עצב האמיתי", כלשון התניא, הוא עצב וכאב-לב על התרחקותו מרבון העולם, על ידי מחשבתו הרעה שביכולתו להסתדר לבד. עצב זה הוא עצבון של "תַּחֲסָאֲנִי בְּאֲזוֹב וְאֶטְהַר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשְׁלַג אֲלִבִּין", ואחריו לא יבוא דכדוך ודיכאון אלא "תִּשְׁמִיעֵנִי שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה"^א.

ומהי דרך התשובה?

^א כפי שאמר רבי אשר, כי אף מי שמתגבר בניסיונו, אם הוא המתגבר, הרי שלא היצר הטוב הובילו לכך, אלא היצר הרע. ^ב וכן במסלול ה'כאבים', כפי פירוש רש"י על הכתוב: "השיב לב אבות על בנים; על ידי הבנים", שכאשר רואה האב את אי-הצלחתו בחינוך בנו, מגיע מכך להסקת המסקנה המבקשת לגבי יכולתו והזדקקותו לעזרת הבורא. וכן בחברים, כפירוש התניא על הנאמר "אל תדון חבר עד שתגיע למקומו" – שתראה את המקומות בהם אתה לא מוצלח, בדיוק כפי שהוא אינו מוצלח במקומות אחרים, כך שניכם שווים!

^ג רבי ישראל מרז'ין זיע"א אמר על הפסוק: "עד אנא" אומר "תשכחני השם", כל זמן ש"אשית עצות לנפשי" ואתבדה לחשוב כי אני מסוגל לבד. ועל כן "יגון בלבבי יומם" בראותי שאיני יכול לבדי. וכמאמר הרא"ש "למה קודר אתה לך בלחץ אויב", מדוע עדיין איני מפנים שהירידה אינה 'אויב' אלא באה לתקן דרכי, ובכל פעם אני נלחץ ונשבר ממנה! ושאיפתנו היא לבטוח בהשם כביטחונם של אבותינו, ש"בטחו ולא בושו" להודות באפסיותם, ועל כן "ותפלטמו!"

לרוב מדמים את מלחמת האמת והשקר, לאור וחושך. כשם שמעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, כך מעט אור - כגון לימוד התורה הקדושה, או התבוננות בגדלות הבורא ובהשגחותיו המופלאות - תניב את הקשר והחיבור המיחול.

כל זה טוב ויפה למי שדבוק ממילא, ורק צריך להגביר את האהבה לבוראו. אך מי שחסר מן הדביקות הזו, לא יועיל לו מעט אור שכזה, אלא צריך כדברי התניא (פרק כ"ט) "לְבַטְשָׁה וְלְהַשְׁפִּילָה לְעֶפֶר, הַיְינוּ לְקַבֵּעַ עֵתִים לְהַשְׁפִּיל עֲצָמוֹ לְהִיֹּת נְבֻזָה בְּעֵינֵינוּ נְמַאֵס". הדרך להתרומם מבועת הגאווה היא לזעוק ולבטש יצרו, היינו הגוף, ולבזותו על אפסיותו וקוצר ראייתו. וכך להגיע לשלמות הבנת גדלות הבורא, על ידי שמבחיין לדעת מיהו זה המונע ממנו נפילתו בכל רגע כמימרא. וזאת התשובה!

ד'.

הפרי הארץ מביא את משל המגיד, המדמה את עצלות המחשבה, כלומר, את אי-הבנת האדם כי "רבות מְחֻשָּׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ – וְעֵצַת הַשֵּׁם הִיא תְּקוּם" – לשינת האדם. ונבאר זאת על פי מהלכו של השפת אמת.

יש מי שמנוחת השבת עבורו היא מנוחת ארעי, ואינו שואב מכך שום דבר מועיל. מדוע? משום שכל השבוע אינו נח מנוחתו, משום שטרוד הוא בעשייתו, ואינו מחובר ושואף לחבר מחשבתו כנזכר לעיל. על כן מנוחת השבת היא מנוחה מייסרת עבורו ומבלבלת אותו. עליו נאמר (משלי) "עַד מִתִּי עָצַל תִּשְׁכַּב".

מה שאינו כן מי שאינו נח בימות החול, ומנסה בכל כוחו לשעבד ליבו ומוחו למנוחה ורגיעות הנפש הנכונה, על ידי חיבור פנימי ועמוק – אם כן בבוא השבת, ימצא את מנוחת השבת כמנוחת מרגוע, ממנה ישאב את החיזוק לשבוע הבא.

ה'.

זה היה חטאם של בני ישראל בעגל ש"לא היו ראויים לְכָךְ" שהיו שרויים בדבקותם, אלא שהיו מעשים מועטים עליהם לא נתנו דעתם לחברם בדבקות הנדרשת. על כן עוררו אותם על ידי ירידה זו, שיפשפשו ויקשרו כל מעשיהם לאביהם שבשמיים^ד.

וכזה היה חטאו של דוד המלך ע"ה שלא חטא, אלא שחשב שמרוב דבקותו אינו זקוק לעזרת הבורא וטען "בְּחַנְנֵי הַשֵּׁם וְנִסְנִי". ואחר מעידתו זעק "חֲטָאתִי נִגְדִי תִמִּיד", וכך הגיע לדרגת "שְׂוִיתִי הַשֵּׁם לְנִגְדִי תִמִּיד".

זהו פירוש שחטא העגל ועוון דוד המלך בא "לְהוֹרֹת תְּשׁוּבָה" - התשובה הנזכרת - לחבר כל פעולותיהם להשם יתברך!

ואיננו יכולים לבטוח בעצמנו כלל, משום שאף הדבקות עצמה אינה מושגת בכוח עצמנו לבד, אלא אף לכך זקוקים אנו לעזרתו יתברך!

וכלשון הפרי הארץ (מאמר שופטים) "עֲקָר וְשָׂרֵשׁ הַכֹּל, שְׂאִין בִּילְלֵת הָאָדָם לַעֲשׂוֹת שׁוּם מַעֲשֶׂה וְחֻשְׁבוֹן מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, לְהַדְבִּק בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי אִם עַל יְדוֹ יִתְבָּרַךְ.. וְהָרְאִיָּה, בְּאֵם הַעֲדָר הָאֶהְבָּה זֶה הַבָּאָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ לְאָדָם הַצַּדִּיק, הֲרִי הוּא כְּכֹל אָדָם בְּעֵינֵי הַגִּשְׁמִיִּים".

^ד כמעשה המרגלים שאמרו שהענקים בארץ ישראל "חזק הוא ממנו", מהשם כביכול, וניסו ליעצו ולעזור לו. אך אז אמר להם הבורא "פגריכם יפלו במדבר" ונבהלו בראותם כי אין כוחם עומד לנגדו, ועל כן חזרו בהם וזעקו "עלה נעלה".

^ה הקדושת לוי מחדד מעלה נוספת בחטא הנורא, על פי משל לבן מלך וכן שפחה שהנהגותיהם היו למופת התנהגות זו אינה מזכה התפעלות לבן המלך, בהיות דבר זה מובן מאליו, אלא לבן השפחה. כך הקב"ה הורידנו דרגה בכדי לחדד את מעלת יקרת אמירת "נעשה ונשמע"!